

EDUCATIO

PEDAGÓGIA SZOCIOLÓGIA HISTÓRIA ÖKONÓMIA PSZICHOLÓGIA POLITOLÓGIA

ISKOLA ÉS EGYHÁZ

EGYHÁZ ÉS DEMOKRÁCIA	3	<i>Kozma Tamás</i>
VALLÁS ÉS ISKOLA	13	<i>Tomka Miklós</i>
EGYHÁZI ISKOLÁK NYUGATON ÉS NÁLUNK	26	<i>Lukács Péter</i>
EGYHÁZ, ÁLLAM, OKTATÁS, 1848–1945	34	<i>Nagy Péter Tibor</i>
KATOLIKUS ISKOLÁK AZ ÁLLAMOSÍTÁS UTÁN	46	<i>Drabos Péter</i>
TÁRSADALMI IGÉNYEK ÉS VALLÁSOKTATÁS	65	<i>Halász Gábor</i>

VISSZAPERELT ISKOLÁK

TULAJDONOSVÁLTÁS – CÉLOK ÉS ESZKÖZÖK

A Parlament által 1991 júliusában elfogadott egyházi kártalanítási törvény arról rendelkezik, hogy az önkormányzatok kötelesek az 1948 előtt egyházi birtokban volt épületeket visszaszolgáltatni, amennyiben erre az egyházak igényt tartanak.

Jelenleg országosan közel 6200 ingatlan visszaszámaztatási megállapodás létrehozásában közvetít a *Művelődési és Közoktatási Minisztérium Egyházi Kapcsolatok Főosztálya*. Az egyházi visszaigénylések igen jelentős mértékben érintik az iskolaépületeket (főként a városi gimnáziumokat). Eddig közel 100 volt iskolaépület került vissza egyházi tulajdonba, s miután a kártalanításra 10 év áll rendelkezésre, a lista nyilván még korántsem teljes. Az alábbi táblázatban felsoroljuk a visszaigényelt és az ebből működtetni kívánt ingatlanok közül azokat, amelyek jelenleg oktatási célt szolgálnak, az összehasonlíthatóság kedvéért az első oszlopban közöljük a jelenleg működő összes magyarországi intézmény számát.

Az egyházak által visszaigényelt ingatlanok (Forrás: MKM, 1992. július)

	intézmények száma		
	összes	visszaigényelt	működtetni kívánt
óvoda	4748	321	167
általános iskola	3527	1304	752
gimnázium	186	61	53
szakközépiskola	400	51	11
szakmunkásképző	308	11	1
diákotthon	307	34	32

A kormányzat álláspontja egyértelmű: a kormánypárti képviselők által megszavazott kárpótlási törvény jelentős tárgyi feltételeket teremt az egyházi oktatás számára; a költségvetés amellet, hogy az egyházi iskoláknak az önkormányzati iskolákkal azonos fejkvótát biztosít, egyéb címen is támogatást nyújt az egyházaknak. Mindebből arra következtethetünk, hogy a kormányzat-

nak nem lenne ellenére, ha az állampolgárok iskoláztatásából az egyházak jelentős részt vállalnának.

A különböző egyházi vezetők iskolaalapítási, illetve iskola visszaszerzési törekvései több típusba sorolhatók.

Az első típusba azok a törekvések tartoznak, amelyekkel már ma is viszonylagos önállóságot igyekeznek szerezni, a jövőben pedig esetleg teljesen függetlenül kívánnak az állami oktatás rendszerétől. Ez a magatartása a nagy és hagyományos tanító szervezeteknek (katolikus tanító rendek). Ha egykori ingatlanaikra be is jelentették igényüket, vezetőik most nem feltétlenül kívánják használni őket. Sokszor inkább bérleti szerződést kötnek az iskolaépületeket használó önkormányzatokkal. A katolikus kisebbségű európai országok példájából arra következtetünk, hogy távlatilag komoly szándékuk a katolikus iskolákat önálló hálózattá szervezni.

A második típusba tartozó törekvések szerint egyes iskolákat és nevelési létesítményeket azért akarnak alapítani (visszakapni), hogy igazolják jelenlétüket a társadalomban. Esetenként nagy áldozatokra is hajlandók azért, hogy egy-egy intézmény visszakerüljön egyházi fennhatóság alá. Akkor is, ha fenntartására az egyháznak (gyülekezetnek, egyházi szervezetnek) anyagi ereje nincs. Ez a magatartás a kisebb történeti egyházakra (protestánsok, zsidók), illetve a megöngült szerzetesrendekre jellemző.

Végül a harmadik típusba azok az egyházak és vallási mozgalmak sorolhatók, amelyek vagy sohasem voltak iskolafenntartók Magyarországon (neoprotestánsok), vagy annyira megfogyatkoztak, hogy ma már nem gondolhatnak iskolafenntartásra (ortodoxok, unitáriusok). Híveik és lelkészeik közül többen fenntartással szemlélik az iskolák visszaszerzéséért folytatott küzdelmet, a kialakult feszültségekért a résztvevőket egyformán bírálják. Egyesek a jelenlegi kormánnyal szemben ellenzéki politikai álláspontra helyezkednek.

Az egyházak által újra birtokba vett iskolákról megbízható adatok még nem állnak rendelkezésünkre. Az országos és a helyi sajtó ide vonatkozó információi szerint az iskolák újraindításának kérdésében elsősorban a katolikus egyház mutat nagy aktivitást. Kétségtelenül tapasztalható némi versengés is a települések szintjén az egyházak között. Ahol az egyik egyház visszakapja volt iskoláját, rögtön megjelenik nyomában a másik, nehogy gyengébbnek bizonyuljon.

Az újrainduló egyházi iskolák szinte kivétel nélkül eddig is iskolaként működő épületeken belül szerveződnek. Mivel az egyháznak egyelőre a visszakapott épületeken kívül kizárólag csak hagyományai és ambíciói vannak, ez fontos, de korántsem elegendő az iskolai oktatás beindításához. A legtöbb esetben hiányoznak a pedagógusok, hiányzik a tanterv és hiányzik az iskolai berendezés. Teljesen új iskolák indításáról így az esetek többségében szó sem lehet. Sorra születnek tehát a kényszer- vagy átmeneti megoldások. Az egyház visszakapja az épületet, átveszi a tanári kart, átveszi a berendezést és átveszi a gyerekeket is. A tulajdonosváltással gyakran csak annyi történik, hogy a tantervbe kötelező hittan órákat iktatnak be, az igazgatókat saját, megbízható embereikkel cserélik le és a pedagógusokkal tudatják, hogy foglalkoztatásuk átmeneti. Ha nem vallásos szellemben oktatnak, vagy nem elég jó színvonalon, előbb-utóbb számíthatnak rá, hogy megválnak tőlük. A már iskolába járó

gyerekek befejezhetik tanulmányaikat, de az újonnan jelentkezők közül már szelektálnak, főként vallási hovatartozásuk és felvételi teljesítményük szerint. Az egyházak tehát az esetek nagyobb részében arra kényszerülnek, hogy fokozatosan "nőjenek bele" az állami intézményekbe.

Ez a folyamat minden jószándék és tapintat ellenére is szükségképpen együtt jár a régi intézményi struktúrák felbomlásával, és ennek következtében a folyamat résztvevőinek szorongásával és elbizonytalanodásával. Az egyébként is pedagógus-munkanélküliséggel fenyegető helyzetben az érintettek nemcsak nehezen megszerzett autonómiájukat és szakmai eredményeiket féltik, hanem egzisztenciális biztonságukat is. A politikai és gazdasági átalakulás bizonytalan helyzetében a szülők úgy érzik, hogy már gyerekeik iskolai helyzete sem biztonságos. Így előfordul, hogy az iskolaátadások során még az egyházakat támogató vagy velük szemben toleráns pedagógusok és szülők is az egyházi követelésekkel szemben foglalnak állást, és az egyházi oktatás terjedésében a régi pártállami ideológiáktól megcsömörlötten új állami ideológiák terjedésének fenyegetését vélik felfedezni.

Az önkormányzatok álláspontja szinte egységes. Miután törvény kötelezi őket az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatására, és egyébként is óvakodnak attól, hogy az egyházakkal szembekerüljenek, elvileg sehol nem támasztanak akadályt az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatásával szemben. Az ingatlanátadások gyakorlata azonban helyenként mégis konfliktusokkal jár, amelyekkel az önkormányzatoknak kell megbirkóznuk. Ha "modellezni" akarjuk a súlyos konfliktussal járó esetek kialakulását, a következő fázisokat állapíthatjuk meg.

Az egyház helyi vezetői megkeresik a polgármestert és bejelentik követelésüket. A polgármester tárgyalásokat kezdeményez az egyházzal, és kompromisszumot ajánl. A felajánlott kompromisszum különböző utakon "kiszivárog", elsősorban az érintett iskolákba jutnak el a hírek. A tantestületek, megremülve a fejük feletti – szerintük már el is dőlt – tárgyalásoktól, kirobantják a botrányt. Nyilvánosan tiltakoznak az iskola felszámolása ellen. A sajtó az önkormányzatot támadja. Az oktatási bizottság vagy a képviselőtestület (közgyűlés) kikényszeríti az ügy újbóli tárgyalását. A többségi frakciók álláspontja szerint rendeződik a kérdés, és elnyeri jogi formáját is. A döntést ekkor már sűrű egyeztetések előzik meg, amelyeket azonban nem a polgármester, hanem a testület, vagy illetékes szerve rendez.

Tanulságosak azok a közvélemény-kutatások is, melyeket a felek a viták közben szerveznek. Az emberek elvileg támogatják az egyházi iskolák létrejöttét, de megfordulhat a véleményük, ha arról a konkrét iskoláról van szó, amelybe gyerekük eddig járt. Sokszor a testület vezető frakciójának belső válsága, személyi háborúi is nehezítik az önkormányzat felelős politizálását.

Különösen nagy valószínűséggel mélyülnek el a konfliktusok azokban az esetekben, ahol a települések vezetése – talán a "botránytól" rettegve – a "titkos tárgyalások" zárt ajtók mögött megkötött kompromisszumainak eljárását választja. Ilyenkor mindig kiderül, hogy nincs demokrácia az érdekeltek hangos vitái és lassú kompromisszumkeresése nélkül. A "fejek felett" húzódó rövid, csendes út csak a viták válsággá mélyülését eredményezi.

A válságok kialakulását nemcsak az okozza, hogy a demokratikus játékszabályokat illetően még tapasztalatlan és felkészületlen önkormányzatokat túlsá-

gosan megterheli az ingatlanátadásban érdekelték bonyolult érdekviszonyaiból fakadó feszültségek feloldásának feladata, hanem az is, hogy az önkormányzatok általában szegények, és az ingatlanátadás kompenzálására központi források is csak igen korlátozott mértékben állnak rendelkezésre. Így arra nemigen akad példa, hogy a korábbi állami iskolának kompenzációképpen új épületet biztosítsanak. Ahol az egyház szigorú kritériumokat szabott, és nem vállalkozik az átmeneti "együttélésre", az önkormányzatok kénytelenek szélnek eresztieni a tantestületet, és a város különböző iskoláiba elhelyezni a világi oktatást igénylő gyerekeket. Ugyancsak a szegénység számlájára írható, hogy néhány önkormányzatot az is motivál az iskolák átadására, hogy ennyivel is kevesebb intézmény várja el a szűkös állami fejkvóta önkormányzati kiegészítését.

Részben az önkormányzatok felkészületlenségével és tapasztalatlanságával magyarázható az is, hogy kevés megbízható információjuk van területükről. Gyakori, hogy nemcsak a jövőre nézve, de még a jelenlegi helyzetre vonatkozóan sem képesek az egyházi oktatásra vonatkozó lakossági igényeket felbecsülni. Könnyen előfordulhat némelyikükkel, hogy egy-két éven belül arra ébrednek, hogyha lakosaik oktatási igényeinek meg akarnak felelni, új világi gimnáziumokat kell alapítaniuk.

Az egyházi iskolák indítása ellen jelenleg csak az egzisztenciájukat, szakmai műhelyüket és világnézeti autonómiájukat féltő pedagógusok és a gyerekeik iskoláihoz, tanáraihoz és világi neveléséhez ragaszkodó szülők tiltakoznak (durván az érintett iskolák egyharmadában). Tiltakozásukból egyelőre parázs hangulatú gyűlésekre, petíciók aláírására és újságcikkek megjelentetésére telik, de ezeknek az iskolaátadási folyamatokra lényegében nincs semmi hatásuk. Az ellenállást sok esetben az teszi indokolttá, hogy a magyar közoktatási intézményrendszer legjobb minőségű épületeit és legjobb színvonalú szakmai testületeit fenyegeti az átalakítás veszélye. Ilyenformán sokan tartanak attól, hogy nem nyerni fog (minőséget és sokszínűséget) a magyar oktatási rendszer az egyházi iskolák beindításával, hanem veszíteni.

DRAHOS PÉTER & LISKÓ ILONA